

Υψηλές τιμές και ανταγωνισμός

Μια από τις βασικές προβλέψεις της οικονομικής επιστήμης είναι ότι μεγαλύτερη ένταση του ανταγωνισμού οδηγεί σε χαμηλότερα επίπεδα τιμών και αύξηση της ευημερίας των καταναλωτών. Μακροχρόνια ο ανταγωνισμός οδηγεί σε μεγαλύτερη ευημερία καταναλωτών **και** λόγω της δυναμικής ευεργετικής επίδρασης του στα κίνητρα των επιχειρήσεων να επενδύουν σε καινοτομίες που βελτιώνουν την ανταγωνιστική τους θέση¹. Είναι επομένως εξαιρετικά σημαντικό να υπάρχουν υγιείς συνθήκες ανταγωνισμού σε μια οικονομία.

Δυστυχώς συχνά ο ανταγωνισμός σε πολλές αγορές δεν λειτουργεί ικανοποιητικά και, χωρίς παρέμβαση, υπάρχει απόκλιση από τις ιδεώδεις τιμές, δηλαδή οι τιμές που επικρατούν δεν προσεγγίζουν το κόστος των επιπλέον πόρων που απαιτούνται για να παραχθεί η συγκεκριμένη ποσότητα που διαθέτουν οι επιχειρήσεις στην αγορά αντί μιας λίγο μικρότερης ποσότητας. Σε πάρα πολλές όμως από αυτές τις περιπτώσεις η απόκλιση από το ιδεώδες αυτό είναι μακροχρόνια ασήμαντη: τουλάχιστον δεν δικαιολογεί σε καμιά περίπτωση το κόστος κρατικής παρέμβασης (οποιασδήποτε μορφής) που αποσκοπεί στην περαιτέρω μείωση των τιμών.

Το ερώτημα είναι: σε ποιες από τις υπόλοιπες περιπτώσεις είναι επιθυμητή η παρέμβαση για να περιοριστεί η μονοπωλιακή δύναμη των επιχειρήσεων και να αποφεύγονται σημαντικές μακροχρόνιες αποκλίσεις των τιμών από το ιδεώδες επίπεδο;

Μια πρώτη παρατήρηση, όταν αρχίζουμε να εξετάζουμε το ενδεχόμενο κρατικών παρεμβάσεων, είναι ότι η μέτρηση της «έντασης ανταγωνισμού» είναι εξαιρετικά δύσκολη και έχει προβληματίσει θεωρητικούς και εμπειρικούς οικονομολόγους για πάρα πολλά χρόνια. Τουλάχιστον τρεις βασικοί παράμετροι αυτού που οι οικονομολόγοι ονομάζουν «ένταση ανταγωνισμού» πρέπει να εξετασθούν. Η πρώτη είναι ο «υπαρκτός ανταγωνισμός» ο οποίος γενικά αναφέρεται στα δομικά στοιχεία της αγοράς όπως αντανακλώνται στα μερίδια των επιχειρήσεων και τον βαθμό συγκέντρωσης. Η δεύτερη είναι ο «δυναμικός ανταγωνισμός» η ένταση του οποίου προσδιορίζεται από τα εμπόδια εισόδου στην αγορά. Η τρίτη είναι η «ανταγωνιστική συμπεριφορά» - μια πιο ανταγωνιστική συμπεριφορά θα οδηγήσει σε χαμηλότερες τιμές με δεδομένα τα υπάρχοντα μερίδια και εμπόδια εισόδου.

Θα πρέπει να είναι ήδη σαφές από τα ανωτέρω ότι γενικά θα είναι πολύ δύσκολο να αξιολογηθεί σωστά η ένταση του ανταγωνισμού σε μια αγορά λαμβάνοντας υπόψη όλες τις παραπάνω παραμέτρους. Είναι για αυτό το βασικό λόγο που οι οικονομολόγοι είναι γενικά αντίθετοι με την ρύθμιση τιμών.

Η προσέγγιση της οικονομικής επιστήμης είναι ότι άμεση *ex ante* ρύθμιση τιμών πρέπει να γίνεται μόνο σε περιπτώσεις που ο ανταγωνισμός **δεν** είναι επιθυμητός - περιπτώσεις Φυσικών Μονοπωλίων (ΦΜ), όπου για λόγους αποτελεσματικότητας κόστους είναι επιθυμητό μόνο μία επιχείρηση να λειτουργεί στην αγορά. Σε αυτές τις περιπτώσεις για να αποφευχθεί η εκμετάλλευση της σημαντικής δύναμης που θα έχει μια επιχείρηση επιβάλλονται εκ των προτέρων στη ρυθμιζόμενη επιχείρηση οι (κοστοστρεφείς) τιμές που θα πρέπει να ακολουθήσει για κάποιο μελλοντικό χρονικό διάστημα. Το ρυθμιστικό πλαίσιο που ακολουθείται τα τελευταία χρόνια στην Ευρώπη για αυτές τις περιπτώσεις, κυρίως κλάδων κοινής ωφέλειας, είναι η

¹ Αντίθετα, αξίζει να σημειωθεί ότι, δεν υπάρχει παρόμοια πρόταση για την επίδραση του ανταγωνισμού στον πληθωρισμό: αν σε μια αγορά σήμερα κάποια μέτρα πολιτικής αυξήσουν την ένταση του ανταγωνισμού δεν μπορούμε με ασφάλεια να προβλέψουμε ότι ο πληθωρισμός σε αυτή την αγορά στον επόμενο χρόνο θα είναι χαμηλότερος από ότι αν δεν υπήρχε αύξηση της έντασης του ανταγωνισμού, αν και τα επίπεδα τιμών θα είναι χαμηλότερα.

ρύθμιση τιμών μέσω ανεξαρτήτων κλαδικών Ρυθμιστικών Αρχών αν και παραδοσιακά στην Ευρώπη, σε αντίθεση με την Αμερική, είχε αρχικά μετά τον 2^ο Παγκόσμιο Πόλεμο επιλεχθεί η λύση των Δημοσίων Επιχειρήσεων για αυτούς τους κλάδους. Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι και σε αυτές ακόμη τις περιπτώσεις, υπό κάποιες συνθήκες, θα μπορούσε να αποφευχθεί η άμεση ρύθμιση με τον παραπάνω τρόπο με την δημιουργία συνθηκών ανταγωνισμού «για την αγορά» μέσω της δημοπράτησης δικαιωμάτων δικαιόχρησης (franchise bidding) όπως γίνεται με αρκετές «συμβάσεις παραχώρησης»².

Για όλες τις άλλες περιπτώσεις, που βασικά αφορούν ολιγοπωλιακές αγορές, η οικονομική θεωρία προτείνει ότι δεν πρέπει να ρυθμίζονται άμεσα οι τιμές, παρά μόνο εμμέσως – ελέγχοντας την ενδυνάμωση της μονοπωλιακής δύναμης των επιχειρήσεων περιορίζεται η δυνατότητα τους μελλοντικά να αυξήσουν περαιτέρω τις τιμές τους. Δηλαδή μέσω της Πολιτικής Ανταγωνισμού (ΠΑ), ελέγχονται ορισμένες συμπεριφορές ή πρακτικές οι οποίες αποσκοπούν στην δημιουργία, διατήρηση, ή ενδυνάμωση της μονοπωλιακής δύναμης και οι οποίες οδηγούν σε αυξήσεις τιμών. Αυτές μπορεί να είναι μεμονωμένες (unilateral) καταχρηστικές συμπεριφορές αποκλεισμού ανταγωνιστών (foreclosure practices) όπως και συνεργασιακές συμπεριφορές (που οδηγούν σε καρτέλ). Επίσης εδώ συμπεριλαμβάνεται η προληπτική (ex ante) ρύθμιση συγκεντρώσεων που δυνητικά δίνουν την δυνατότητα, με την αλλαγή που προκαλούν στη δομή της αγοράς και στους ανταγωνιστικούς περιορισμούς που αντιμετωπίζουν οι επιχειρήσεις, να αυξηθεί μεμονωμένα ή συλλογικά η μονοπωλιακή δύναμη τους με συνέπεια και πάλι την αύξηση των τιμών. Η προσέγγιση αυτή της οικονομικής επιστήμης αποτελεί την βάση του Δικαίου του Ανταγωνισμού στις ΗΠΑ, Καναδά και άλλες χώρες. Μέχρι και σήμερα στην ΕΕ το Δίκαιο του Ανταγωνισμού δίνει την δυνατότητα παρέμβασης με στόχο την μείωση τιμών και σε μη-ΦΜ, αν και σε πολύ λίγες περιπτώσεις έχει εφαρμοστεί η σχετική διάταξη και σε ελάχιστες περιπτώσεις έχουν οι σχετικές αποφάσεις Αρχών Ανταγωνισμού επικυρωθεί από τα Δικαστήρια. Καθώς το Δίκαιο Ανταγωνισμού στην Ευρώπη βρίσκεται τα τελευταία χρόνια σε μια φάση σύγκλισης με αυτό των ΗΠΑ αναμένεται ότι θα υπάρξουν προσεχώς αλλαγές και ως προς το θέμα αυτό³.

Οι κύριοι λόγοι που δεν προκρίνεται από τους οικονομολόγους η ρύθμιση τιμών σε κάθε άλλη περίπτωση εκτός των ΦΜ είναι οι εξής:

- Γιατί «υψηλές τιμές σε σχέση με το κόστος» είναι συχνά απόλυτα δικαιολογημένες και συμβατές με αύξηση της μακροχρόνιας ευημερίας των καταναλωτών όπως όταν ανταμείβουν επενδύσεις υψηλού κινδύνου οι οποίες βελτιώνουν μακροχρόνια την αποτελεσματικότητα και την ποιότητα των προϊόντων. Χωρίς την δυνατότητα να έχουν υψηλές τιμές σε σχέση με το κόστος τους οι επιχειρήσεις δεν θα είχαν κίνητρο να κάνουν αυτές τις επενδύσεις με δυνητικά σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις στην ευημερία. Άλλωστε η ύπαρξη του θεσμού των Διπλωμάτων Ευρεσιτεχνίας καταδεικνύει ότι ακόμη και απόλυτη μονοπωλιακή δύναμη μπορεί να είναι απολύτως δικαιολογημένη για κάποιο χρονικό διάστημα.
- Γιατί γενικά Αρχές Ανταγωνισμού και Δικαστήρια δεν μπορούν να διακρίνουν μεταξύ «υψηλών τιμών» που είναι επιβλαβείς και αυτών που δεν είναι επιβλαβείς. Οι υπερβολικά υψηλές τιμές ορίζονται σε σχέση με το «ανταγωνιστικό» επίπεδο – που όμως είναι εξαιρετικά δύσκολο να εκτιμηθεί (ιδιαίτερα σε δυναμικούς κλάδους με οικονομίες κλίμακας και φάσματος και υψηλές επενδύσεις). Το λογιστικό κέρδος σπάνια αντανακλά με αρκετή

² Περισσότερα για αυτά τα θέματα αναφέρονται στο άρθρο «Κράτος και Αγορές» (www.cresse.info – News).

³ Βλέπε για περισσότερες λεπτομέρειες και το άρθρο «Exploitative Practices in Article 82» (www.cresse.info – News).

ακρίβεια το οικονομικό κέρδος – το τελευταίο όμως πρέπει να εκτιμηθεί και benchmarking τιμών ή ποσοστών κέρδους ενέχει πολλούς κινδύνους ως μέθοδος αξιολόγησης.

- ❑ Γιατί οι υψηλές τιμές είναι πολύ συχνά προσωρινές σε διάρκεια – π.χ. αποτελούν το αποτέλεσμα καλής τύχης, χωρίς να υπάρχουν σημαντικά «εμπόδια εισόδου». Το ύψος των εμποδίων εισόδου επίσης δεν είναι πάντα εύκολο να αξιολογηθεί. Αν οι υψηλές τιμές είναι απόρροια καταχρηστικών πρακτικών, είναι αυτές οι πρακτικές που πρέπει να ελεγχθούν.
- ❑ Γιατί τα ανωτέρω συνεπάγονται ότι η πιθανότητα λανθασμένων καταδικαστικών αποφάσεων για υπερβολικά υψηλές τιμές είναι μεγάλη. Επιπλέον, το κόστος αυτών των σφαλμάτων θα είναι πολύ μεγάλο σε όρους μειωμένων κινήτρων για επενδύσεις που αυξάνουν μεν την δύναμη στην αγορά αλλά και την ευημερία των καταναλωτών.
- ❑ Γιατί το κόστος από την διατήρηση σε κάποιες περιπτώσεις αδικαιολόγητα υψηλών τιμών είναι πιθανό ότι είναι πολύ μικρότερο από το κόστος εφαρμογής ρυθμιστικών μέτρων για υψηλές τιμές **συν** το κόστος λανθασμένων καταδικαστικών αποφάσεων.
- ❑ Γιατί έτσι εξασφαλίζεται ένα σαφές, απλό και βέβαιο ρυθμιστικό περιβάλλον για τις επιχειρήσεις και επιτρέπει στις Αρχές Ανταγωνισμού να ασχοληθούν με δυνητικά περισσότερο επιβλαβείς πρακτικές.
- ❑ Βεβαίως τα ανωτέρω δεν συνεπάγονται ότι, σε εξαιρετικές περιπτώσεις, δεν θα πρέπει η πολιτεία με ad hoc διοικητικά μέτρα να επιβάλλει μια μείωση των τιμών όταν είναι άμεσα αναγνωρίσιμη η κατάχρηση. Αυτό μπορεί να ισχύει για παράδειγμα όταν ένας έμπορος, εκμεταλλευόμενος το προσωρινό ή τοπικό μονοπώλιο του, βάζει εξαιρετικά υψηλές τιμές - πολλαπλάσιες αυτών που πουλιέται το προϊόν υπό φυσιολογικές συνθήκες, π.χ. τιμές εμφιαλωμένων νερών σε πλοία.

Γιάννης Κατσουλάκος

Καθηγητής, Οικ/κό Παν/μιο Αθηνών

Τακτικό Μέλος της Επιτροπής Ανταγωνισμού (1995-2005).